

УДК 330.341.316.

Кузьменко Л. Г.

СВІТОВИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЇХ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Розкриваються проблемні питання щодо регулювання діяльності суб'єктів природних монополій. У статті доведено необхідність удосконалення системи регулювання тарифів суб'єктів природних монополій, розкрито особливості державного впливу на їх діяльність та напрями вдосконалення методів регулювання.

Вступ

Економічний аналіз різних типів ринків, які існують в Україні, свідчить про те, що існує багато невирішених проблем та недосліджених економічних явищ. До таких явищ належить, зокрема, наявність ринків, що перебувають у стані природної монополії, яким в Україні через об'єктивні та суб'єктивні причини приділялося мало уваги. Природна монополія є найбільш проблематичним явищем економічного життя нашого суспільства.

Теорія природної монополії має порівняно тривалу історію. Ще у 1848 році відмінність між штучною і природною монополіями досліджував один із засновників соціального реформізму Джон Стюарт Мілль. Він дійшов висновку, що природна монополія функціонує як результат об'єктив-

ного розвитку продуктивних сил у певних сферах економіки, незалежно від зусиль держави і закону, в той час як штучна монополія створюється державою, статус якої закріплюється законодавчими актами, а її можлива ліквідація сприятиме зростанню національного багатства. Оцінку природної монополії дав основоположник Кембриджської школи А. Маршал. Він зазначав: «еластичність пропозиції товару, яка узгоджується із законом зростаючої віддачі від масштабу виробництва. .. для довгострокових періодів теоретично безмежна» [1, с. 382]. Такої самої думки дотримувалися і відомі американські економісти К. Макконнел, С. Брю, які зазначали, що природна монополія - це галузь, у якій «особливо чітко виражена економія, зумовлена зростанням масштабів виробництва» [2, с. 479].

Постановка проблеми

Політика регулювання діяльності суб'єктів природних монополій відіграє важливу роль у забезпеченні добробуту населення та функціонування національної економіки.

Стан української економіки значною мірою залежить від надійності надання послуг саме суб'єктами природних монополій. Природні монополії, завищуючи ціни/тарифи на свої послуги, суттєво порушують об'єктивний процес обігу грошей в економіці загалом, руйнівню впливають на фінансово-господарську діяльність підприємств, що користуються їх послугами, позбавляючи останніх джерел інвестицій і оновлення основних фондів. Високі ціни/тарифи на послуги суб'єктів природних монополій сприяють подорожчання вітчизняної продукції, зниженню її конкурентоспроможності. Тому держава повинна постійно жорстко контролювати їх діяльність, видавати ліцензії на здійснення ними діяльності, аналізувати ситуацію у цих сферах, накладати штрафні санкції за їх порушення та вживати заходів щодо відокремлення діяльності суб'єктів природних монополій від діяльності, що може здійснюватися на конкурентних засадах.

Результати

У різних країнах світу контроль за діяльністю суб'єктів природних монополій здійснюється по-різному, у США, наприклад, такі послуги розглядаються як необхідні. Проте, як правило, найважливішими проблемами є контроль за ціноутворенням і забезпечення доступу до інфраструктури суб'єкта природної монополії.

У ФРН та деяких інших країнах Західної Європи проблеми щодо діяльності суб'єктів природних монополій розглядаються дещо інакше. Тут основним питанням є захист від влади суб'єктів природних монополій, у країнах-членах ЄС головним є питання про те, наскільки потрібно захищати суб'єктів природних монополій від конкуренції, щоб не нашкодити загальнодержавним інтересам. Основні підходи, як використовує Єврокомісія, базуються на декількох принципах:

в економіці немає секторів, які можуть бути захищеними від конкуренції завдяки своїй природі - всі ринки повинні бути лібералізовані;

кожна держава-член ЄС є вільною у власному визначенні послуг загального використання, що можуть надаватися через механізм обмеження конкуренції;

обмеження конкуренції повинно бути адекватним, тобто державне регулювання не повинне бути більшим, ніж надання гарантій, необхідних

для виконання суб'єктами природних монополій їх завдань;

законодавство ЄС не передбачає для підприємств, наділених спеціальними правами на ринку для задоволення суспільних потреб, обов'язкової державної чи приватної форми власності. Проте ставлення до такого підприємства має бути таким самим, як і до його конкурентів.

За інформацією Торговельно-економічних місій у складі Посольств України у різних країнах, у країнах ЄС намагалися визначити оптимальну кількість підприємств, що мають перебувати у державній власності [4].

Для проведення лібералізації, що відбувалася в окремих країнах Європейського Союзу, Європейська Комісія повинна була надати гарантії вільної торгівлі і забезпечення послуг у межах ЄС. З цією метою прийнято директиви, які дали можливість лібералізувати ринок і допустити появу зовнішніх конкурентів на ринках, що раніше належали державним монополіям (зокрема, телефонні та поштові послуги, енергетика і транспорт). Лібералізацію проведено в окремих країнах ЄС у сфері телекомунікацій, частково - у сфері поштових послуг, енергетики і транспорту. Європейське законодавство не вимагає приватизації колишніх державних монополій. Однак вона відбувається з метою забезпечення доступу до ринку капіталів та залучення приватних інвесторів.

У країнах Західної Європи держава може обмежувати діяльність суб'єктів природних монополій для забезпечення загальних соціальних потреб. При цьому вона повинна гарантувати забезпечення основних соціальних потреб і не регулювати діяльність підприємств, де ефективною є діяльність приватних підприємств [5]. Так, зокрема, цей принцип відображено у § 65 постанови про Німецький Федеральний бюджет ("*German Federal Budget Regulations*"): держава повинна організувати підприємство або допускати свою участь у ньому лише за умови, що:

держава має особливий інтерес у діяльності цього підприємства, а поставленої мети неможливо ефективно досягти в інший спосіб,

фінансові зобов'язання держави є обмеженими у визначених обсягах,

держава продовжує контролювати підприємства насамперед завдяки введенню своїх представників до наглядової ради,

бухгалтерські операції проводяться згідно з чинними загальними вимогами, що застосовуються до звітності комерційних корпорацій.

В окремих країнах використовується термін

«громадські послуги». Це пов'язано насамперед із тим, що ці монополії забезпечують основні потреби суспільства, наприклад залізниця, зв'язок та ін. [6]. Оскільки, переважна більшість фахівців визнає необхідність спеціального регулювання підприємств, що забезпечують надання таких послуг, у законодавстві Європейського Союзу було запроваджено поняття «послуги загальноекономічного значення». Воно визначає ті послуги, реалізація яких вимагає участі держави і певною мірою обмеження конкуренції. Однак фундаментальним принципом ЄС є забезпечення повної конкуренції. Це можливо лише на стадії забезпечення так званих «універсальних послуг».

У ФРН та інших країнах-членах ЄС перелічені нижче послуги визнаються такими, що мають загальноекономічне значення: газу та електроенергії, розподіл води та водовідведення, послуги зв'язку, телекомунікації, залізничний транспорт, радіо і телебачення, послуги портів, аеропортів. А місцеві водопостачальні підприємства, місцевий телефонний зв'язок та ін. були захищені від конкуренції на місцевому рівні в інтересах гарантування населенню послуг, що визначаються життєво необхідними суспільними потребами [7].

Останнім часом у Західній Європі спостерігається тенденція до «відкриття» цих ринків. У зв'язку з тим, що компанії, які є суб'єктами природних монополій, мають підлягати регулюванню їх діяльності з боку держави, у Великобританії у 80-х рр. XX ст для встановлення контролю законодавством було визначено необхідність отримання кожним суб'єктом природної монополії ліцензії, в якій зазначалися певні умови ведення господарської діяльності. Законом також передбачалося призначення спеціального державного представника, до функцій якого входило здійснювати регулювання в інтересах споживачів, забезпечувати ефективність і нагляд за безпекою поставок та заохочувати конкуренцію в галузі. Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що у Великобританії на першому етапі відбулася приватизація з подальшою лібералізацією ринків.

У інших країнах існували зовсім інші підходи. Так, зокрема, у ФРН суб'єкти природних монополій у сфері телекомунікацій, поштових послуг та залізничних перевезень були спочатку комерціалізовані, а вже пізніше відкриті для конкуренції. Проте на сьогодні лише «*Deutsche Telekom*» є найбільш приватизованим [8].

Таким чином, у світовій практиці використовуються усі можливі підходи щодо приватизації

та лібералізації ринків колишніх природних монополій перед відкриттям ринків для вільної конкуренції. Аналіз існуючих підходів дає можливість дійти висновку, що приватизація й лібералізація суб'єктів природних монополій повинні відбуватися паралельно.

Різні країни світу мають свої особливості щодо приватизації суб'єктів природних монополій, їх терміну та підходів. За ініціативою Європейської Комісії у сфері телекомунікацій лібералізація ринків проводилася протягом десяти років. У 1987 році Комісія опублікувала «Зелений документ», який відображав проблеми розвитку телекомунікаційних послуг і необхідність лібералізації Європейського ринку телекомунікацій. З цієї метою було прийнято директиви, що поступово відкрили ринок для послуг телекомунікаційних компаній у період між 1990 та 1998 роками [9].

У 1990 році прийнято першу директиву з телекомунікаційних послуг, що відкривала ринки всіх послуг, окрім голосового зв'язку. Це було зроблено з метою надання певного часу суб'єктам для підготовки роботи в конкурентних умовах. На той час вони мали право працювати поза конкуренцією, а після закінчення такого періоду їх діяльність підпадала під дію законів про конкуренцію. З 1998 року ринок голосового зв'язку також почали лібералізувати.

У 1989 році компанію «*Deutsche Bundespost*» (ФРН) було поділено на три частини - «*Deutsche Postdienst*», «*Deutsche Postbank*» і «*Deutsche Telekom*». Тоді ці компанії перебували у державній власності і підпадали під спеціальний режим регулювання. При цьому функції контролю та регулювання виконувало міністерство. На початку 1998 року такі функції став виконувати новостворений незалежний регуляторний орган.

У Великобританії у 1981 році поштову монополію було поділено на дві компанії, одна з яких пізніше стала називатися «*British Telecom*» [10].

Договором про Енергетичну Хартію від 1994 року та директивами про електроенергетику і газ передбачено основні принципи діяльності енергетичного ринку в Європейському Союзі.

Відповідно до цих принципів країни-члени ЄС відкрили для конкуренції близько 65 % електроенергетичного і 80 % газового ринку.

До повного відкриття ринків для конкуренції для суб'єктів, що займаються діяльністю з генерації електроенергії/газу, передачі та розподілу електроенергії/газу, розроблено певні правила гри, які зобов'язують їх виконувати. Так, законодавство ЄС передбачає можливість використання у національному законодавстві країн різних

зобов'язань для учасників відповідних ринків. Насамперед вони повинні:

гарантувати належний рівень безпеки та надійності мереж і постачання;

надавати доступ до мереж енергопостачання;

захищати соціально вразливих споживачів від відключення;

підтримувати високі стандарти надання послуг.

Крім цього, передбачається ведення відокремлених рахунків у разі виконання декількох видів ліцензованої діяльності. Пріоритетів залежно від форм власності у законодавстві не передбачено. Вирішення цієї проблеми вкрай актуально і в Україні. На сьогодні практично жоден суб'єкт природної монополії не зацікавлений вести окремий бухгалтерський облік у разі виконання декількох видів ліцензованої діяльності, що призводить до перехресного субсидування діяльності на конкурентних ринках за рахунок діяльності на ринках природних монополій.

У європейських країнах **енергетичний сектор** сформовано по-різному. У ФРН він має два великих регіональних та вертикально інтегрованих виробників та постачальників електроенергії («*RWE*» та «*E.on*»), при цьому в країні існують і місцеві постачальники та виробники. Муніципалітети володіють 431 місцевим підприємством електроенергетики, 43 % акцій «*RWE*» та 6 % акцій «*E.on*».

У Франції на ринку електроенергетики діє «*Electricite de France*» і «*Gas de France*» на ринку газу, які перебувають у державній власності.

У Великобританії від суб'єктів природних монополій відокремлено підприємства, які можуть здійснювати діяльність в умовах конкуренції. І там існують приватизовані підприємства, основними видами діяльності яких є генерація, передача і розподілення. Держава контролює діяльність цих підприємств за допомогою золотої акції [11].

У країнах-членах ЄС існують різні підходи щодо можливості здійснення діяльності на залізницях. Так, у Франції залізницю поділено на дві компанії - «*SNCF*» та «*Reseau Ferre de France*» (оператор колій, що перебувають у державній власності). Тобто суб'єкт природної монополії було відокремлено від діяльності, яку можна здійснювати в умовах конкуренції.

У Великобританії також було вирішено відокремити інфраструктуру, рухомий склад та управління. Однак рухомий склад було продано лізинговим компаніям і не залишено у державній власності. Активи оператора залізничних мереж «*Railtrack*» викупила державна компанія. У ФРН

колишню державну компанію «*Deutsche Bundesbahn*» комерціалізовано і в 1993 році перетворено на ВАТ. Подальша приватизація ще не відбулася.

На ринках **водопостачання** у країнах ЄС існують різні підходи щодо здійснення регулювання їх діяльності, у ФРН діяльність місцевих водопостачальних підприємств не підпадає під дію загального законодавства про конкуренцію, регулювання у цій сфері є завданням муніципалітетів. Послуга надається певною кількістю місцевих водопостачальних компаній, що перебувають у муніципальній власності у формі ТОВ, ВАТ або державного комунального підприємства (*Regiebetrieb*). Оскільки ціни на послуги водопостачання у ФРН досить високі, розглядається питання щодо можливості лібералізації ринку водопостачання. Це пов'язано насамперед з тим, що лібералізація активно здійснюється в інших європейських країнах, особливо у Великобританії.

У Франції проводяться тендери на право надавати послуги з водопостачання у межах муніципалітету, і підприємства передаються у концесію приватним операторам, тоді як мережі водопостачання залишаються у державній власності.

У Великобританії лібералізації ринків не здійснювалося. Підприємства з водопостачання були приватизовані у 1989 році. Діяльність цих суб'єктів господарювання регулюється контролюючим органом, уповноваженим установлювати максимальну ціну, змушуючи таким чином постачальників зменшувати витрати. На цей час робляться перші кроки у напрямі лібералізації через надання споживачам права обирати водопостачальника. У країнах - членах ЄС послуги з передачі **теплової енергії** надаються на конкурентних засадах, тобто ринок повністю лібералізований. У різних країнах світу закони, що регулюють діяльність місцевого самоврядування, дають змогу муніципалітетам надавати послуги, виходячи із суспільних інтересів. Так, наприклад, у ФРН створено підприємства з постачання теплової енергії, які повністю або частково перебувають у комунальній власності й забезпечують до 67 % поставок теплової енергії. Ці компанії створено переважно у формі ТОВ, а ринки постачання теплової енергії, на яких вони працюють, повністю лібералізовано.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновки, що регуляторну політику ЄС спрямовано на лібералізацію ринків і зменшення впливу діяльності суб'єктів природних монополій на доступ до їх мереж створення і заохочення конкуренції на потенційно конкурентних ринках.

У цих країнах передбачено необхідність публікувати умови доступу до мереж і принципи формування тарифів. Тарифна система базується на прямих витратах, проте допускати можливість їх збільшення на допустиму величину.

Приклади сучасного розподілу повноважень між федеральними та регіональними органами регулювання суб'єктів природних монополій у США:

у галузі електроенергетики - Федеральна енергетична комісія (ФЕК) регулює сферу оптової торгівлі та передачі енергії на великі відстані (між штатами), місцеві комісії (*Public service commission*) - виробництво та кінцеве розподілення енергії (роздріб);

у галузі природного газу - ФЕК регулює сферу оптового продажу газу, а місцеві комісії - діяльність компаній, що займаються локальним розподілом газу споживачам;

у сфері телекомунікації - Федеральна комісія зв'язку встановлює необхідні технічні стандарти дальнього телефонного зв'язку, радіозв'язку та доступу до кабельних мереж, крім того, кабельне телебачення частково регулюється місцевими органами виконавчої влади;

у сфері водонестачання та каналізації - на федеральному рівні встановлюються обов'язкові для всіх компаній природоохоронні норми та норми безпеки, місцеві компанії регулюють діяльність усіх компаній, що працюють на території штатів;

у галузі наземного транспорту - Рада з питань наземного транспорту регулює сферу наземного транспортування між штатами, а місцеві комісії - діяльність компаній, що займаються локальним транспортуванням [12].

Суттєвим моментом у розподіленні повноважень федеральних та регіональних регулюючих органів є те, що комісії штатів регулюють діяльність усіх компаній, які здійснюють діяльність на відповідних територіях, незалежно від місця реєстрації компанії чи її юридичного статусу.

Таким чином, світовий досвід свідчить, що під час створення органів регулювання природних монополій використовуються такі підходи:

спеціалізація за однією галуззю промисловості, коли для кожної галузі (електроенергетика, газовий сектор, телекомунікації, водопостачання) існує окремий орган регулювання;

спеціалізація у ширшому секторі (наприклад, енергетика чи транспорт);

багатосекторний, коли існує один орган регулювання для всіх або більшості інфраструктурних галузей.

Питання регулювання діяльності суб'єктів

природних монополій набувають особливої актуальності в Україні, особливо з початком приватизації підприємств суб'єктів природних монополій.

У нашій державі у сфері природних монополій існують три схеми їх регулювання. Найраціональнішою є схема, коли створюються Національні комісії регулювання в окремих галузях, в яких підприємства здійснюють діяльність на ринках природних монополій і суміжних ринках. До таких комісій належать: а) Національна комісія регулювання електроенергетики України (надалі - НКРЕ), яка є органом державного регулювання діяльності в електроенергетиці, у сферах транспортування природного і нафтового газу трубопроводами та його розподілу, транспортування нафти і нафтопродуктів, інших речовин магістральними трубопроводами, регулювання діяльності суб'єктів господарювання на суміжних ринках з постачання природного газу та зберігання природного газу в обсягах, що перевищують рівень, встановлений умовами та правилами здійснення підприємницької діяльності із зберігання природного газу, а також державного регулювання суб'єктів теплоенергетики (ТЕЦ, ТЕС, АЕС); б) Національна комісія з питань регулювання зв'язку України, яка є органом регулювання у сфері телекомунікацій та поштового зв'язку.

Друга схема базується на відомчих принципах і має багато недоліків, основним з яких є те, що регулювання здійснюється відомствами, які водночас є суб'єктами регулювання й органами, які керують підприємствами, що діють як у сфері природних монополій, так і на суміжних ринках. Намагаючись забезпечити ефективне функціонування певного ринку, відомчий регулюючий орган не може забувати про те, що він відповідає ще й за ефективне управління конкретними підприємствами, що діють на ринку. У зв'язку з цим, використовуючи інструменти впливу на весь ринок, прагнучи того чи ні, регулюючий орган допомагає «своїм» підприємствам, що призводить до дискримінації учасників ринку і неефективності всієї системи регулювання. Таким відомчим органом, зокрема, є Міністерство транспорту та зв'язку України, що здійснює регулювання на ринках транспорту.

Проблемою залишається питання щодо визначення незалежних регулюючих органів природних монополій у житлово-комунальному господарстві, де найдоцільнішим було б розподілення відповідних повноважень між місцевими органами виконавчої влади та Національною комісією.

Підприємства тепло-, водопостачання сформовано, як правило, на власності, що належить територіальній громаді відповідного населеного пункту. Умови діяльності таких підприємств визначаються особливостями конкретного населеного пункту і можуть суттєво відрізнятися від діяльності такого підприємства в іншому населеному пункті. Тому регулюючий орган мав би формуватися міською (селищною) радою відповідного населеного пункту. І лише для населеного пункту, де кількість мешканців, наприклад, менше ніж 10 чи 20 тисяч, такі комісії можна було б формувати районними радами. Крім того, цей підхід вирішував би одну з проблем щодо відсутності чіткого законодавчого розмежування компетенції центральних органів виконавчої влади і місцевих органів влади. Такий підхід існує при формуванні органів регулювання в різних країнах, наприклад у Латвії.

При регулюванні у сфері тепло- та водопостачання в Україні виникає велика кількість водо- і тепlopостачальних компаній. У розрізі адміністративно-територіальних одиниць послуги з централізованого водо-, тепlopостачання та водовідведення та послуги з утримання будинків надаються 9248 підприємствами, регулювання яких (ліцензування та затвердження тарифів) неможливо здійснювати централізовано. Ця проблема може вирішуватися таким чином.

1. Національний Регулятор здійснює методологічне забезпечення діяльності місцевих органів регулювання. Крім того, він може затверджувати тарифи на водо- і тепlopостачання лише для компаній з великими обсягами виробництва чи транспортування води і теплової енергії. Регулювання невеликих компаній здійснюється місцевими органами влади.

2. Створюються потужні регіональні представництва органу регулювання, які наділені статусом юридичної особи і можуть самостійно встановлювати тарифи для водо- і тепlopостачальних компаній у регіоні, користуючись методологічною підтримкою центрального органу регулювання, або створюються окремі самостійні регіональні регулюючі органи на місцях.

У процесі формування тарифної політики в Україні на послуги суб'єктів природних монополій існують проблемні питання, що призводять до низької ефективності здійснення державного регулювання. Для вдосконалення тарифної політики слід сприяти залученню інвестицій (зокрема приватних) у сферу природних монополій. Щоб досягти цього, потрібно включати до тарифів на послуги суб'єктів природних монополій прибуток на інвестований капітал. При цьому норма

прибутку на інвестований капітал має бути достатньою для залучення необхідного для галузі обсягу інвестицій. Вона має відповідати середній для економіки України нормі прибутковості з урахуванням ризиків конкретного сектору.

Крім того, необхідно стимулювати підвищення ефективності відповідних підприємств, з цією метою доцільно впровадити стимулюючі методи регулювання (методи верхньої межі ціни - *Price Cap*, або верхньої межі доходу - *Revenue Cap*). Застосування таких методів дасть можливість знизити неефективні витрати регульованих компаній.

Для забезпечення прозорості формування і затвердження тарифів на послуги суб'єктів природних монополій, приведення їх до реальних величин і створення умов для подальшого реформування слід дотримуватися, зокрема, таких принципів формування тарифів на послуги суб'єктів природних монополій: а) забезпечення балансу інтересів усіх учасників відносин у процесі надання житлово-комунальних послуг; б) стимулювання постачальників послуг до зниження витрат і встановлення певних обмежень під час формування витратної частини тарифу.

Висновки

Таким чином, з метою забезпечення прозорого формування цін/тарифів на послуги суб'єктів природних монополій потрібно вжити таких заходів:

1. У Порядках формування тарифів передбачити вимоги: визначити критерії, за якими можна здійснити оцінку економічної обґрунтованості тарифів на етапі їх встановлення та застосування; запровадити окремих облік доходів, витрат і фінансових результатів за кожним видом діяльності, що підлягає ліцензуванню; з метою попередження необґрунтованого збільшення тарифів для цілей ціноутворення не допускати застосування при нарахуванні амортизації методу прискореного зменшення залишкової вартості основних засобів, посилити контроль за цільовим використанням амортизаційних фондів; передбачити нормування витрат і втрат ресурсів, які б стимулювали оптимізацію витрат виробництва та слугували механізмом для формування економічно обґрунтованих витрат; відповідності витрат вимогам забезпечення послугами встановленої законодавством їх кількості та якості.

2. Розробити методики щодо впровадження принципу «заохочувального регулювання», зокрема, граничного рівня цін (тарифів), що дасть змогу підприємствам формувати прибуток не за рахунок підвищення витрат, а отже, й тарифів.

а за рахунок підвищення ефективності господарювання.

3. Розробити методику щодо застосування окремих методів регулювання тарифів: фіксованих цін, граничних їх рівнів тощо.

4. Запровадити комплексні методики формування тарифів, які б ураховували всі аспекти визначення тарифів і плати за послуги: обсяги реалізації послуг, склад витрат, класифікацію та групування для цілей ціноутворення, обсяги та цілі планування прибутку, підходи до розподілення витрат і прибутку між групами споживачів, вибір можливих структур тарифів для нарахування плати споживачам (одноставкових, двоставкових, блокових) і видів тарифів (сезонних, пікових та ін.).

5. Запровадити методики щодо визначення критеріїв економічної обґрунтованості витрат, що враховують досягнутий рівень соціально-економічного розвитку, природні особливості відповідного регіону і технічні можливості суб'єкта господарювання для їх врахування під час розрахунку тарифів.

6. Розробити єдиний порядок проведення перерахунків за ненадані або надані не в повному обсязі послуги.

7. Прийняти нормативний акт, який визначав би порядок (процедуру, механізм) оприлюднення відкритих слухань щодо зміни цін (тарифів) на товари суб'єктів природних монополій, порядок захисту розміру тарифів суб'єктами, які розробили проекти тарифів, а також порядок доведення до споживачів інформації та врахування позиції територіальної громади й інших категорій споживачів, зареєстрованих в установленому порядку щодо переліку послуг, їх вартості, загальної вартості місячного платежу, структури ціни/тарифу, норм споживання, порядку надання послуг, їх споживчих властивостей та іншої інформації, що стосується вартості послуг тощо, до прийняття рішень.

Урегулювання вищеперелічених проблем дасть можливість ефективно здійснювати контроль за встановленням цін на продукцію природних монополій, оперативно реагувати на будь-які негативні тенденції в діяльності зазначених суб'єктів господарювання та сприятиме вдосконаленню механізму державного регулювання цін/тарифів на послуги суб'єктів природних монополій і залученню інвестицій до цих сфер.

1. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе.- М., 1992.
2. Макконнел К., Брю С. Экономикс. Принципы, проблемы, политика. 11 изд.-К., 1992.
3. Базішевич В. Д., Філюк Г. М. Природні монополії.- К.: Знання, 2006.- 367 с.
4. Торговельно-економічна місія у складі Посольства України у ФРП, Берлін, червень 2003 р. <http://www.bundeskartellamt.de/>
5. http://europa.eu.int/comm/competition/index_en.html
6. http://europa.eu.int/comm/competition/national_authorities/

7. <http://www.internationalcompetitionnetwork.org/>
8. <http://www.globalcompetitionforum.org/europe.htm>
9. <http://www.internationalcompetitionnetwork.org/>
10. <http://www.ferc.gov/informational/acts/fpa.htm>
11. <http://www.ferc.gov/informational/acts/nga.htm>
12. <http://www.ferc.gov/informational/acts/ngpa.htm>
13. <http://www.ferc.gov/informational/acts/purpa.htm>
14. <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/bdquery/z?d102:HR00776:|TOM:/bss/d102query.html>
15. <http://www.ferc.gov>

L. Kuzmenko

WORLD EXPERIENCE ON REGULATION OF NATURAL MONOPOLY ENTITIES AND BASIC DIRECTIONS OF REGULATION OF THEIR IMPROVEMENT

In the article we can see problematic and undetermined questions on regulating the activities of natural monopoly entities. The article defines necessity of improving the system of tariffs regulation for the natural monopoly entities, also the features of the state influence and directions of improving regulation methods are disclosed in the article.